

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Bakalářská práce

2018

Nikola Vovsová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Střídavá péče a její vliv na rodiny

Bakalářská práce

Autor práce: Nikola Vovsová

Studijní program: Politologie a veřejná politika

Vedoucí práce: PhDr. Karolína Dobiášová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Nikola Vovsová

Bibliografický záznam

VOVSOVÁ, Nikola. *Střídavá péče a její vliv na rodiny*. Praha, 2018. 47 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Karolína Dobiášová, Ph.D.

Rozsah práce: 58 070 znaků včetně mezer

Anotace

Bakalářská práce na téma „Střídavá péče a její vliv na rodiny“ se věnuje problematice střídavé péče a popsat její nastavení v českém právním systému. Zabývá se jejím teoretickým rámcem, který porovnává s praxí. Zaměřuje se na konkrétní problémy, které v souvislosti s touto porozvodovou péčí o děti spatřují rodiče, jako jsou problémy se soudy či s komunikací s bývalým partnerem. Metody sběru dat, které jsou v této práci použity, jsou desk research a analýza dat získaných z vlastních polostrukturovaných rozhovorů. Cílem je analyzovat ukotvení této politiky a definovat hlavní problémy související s její implementací. Dále tato bakalářská práce představuje vnímání střídavé péče pohledem rodičů a zaměřuje se na její vliv na rodiny. Teorie a koncepty užití v této práci jsou nejlepší zájem dítěte, psychická deprivace a teorie implementace.

Annotation

The hereby presented bachelor thesis „Shared custody and its influence on family“ deals with the issue of shared custody and describes its setting in the Czech legal system. It deals with its theoretical framework and its comparison with practice. It focuses on the specific problems encountered by parents in connection with after-divorce child care, namely problems with courts or communication with a former partner. Methods of data collection used in this work are desk research and analysis of data gotten from semi-structured interviews. The aim is to analyze the configuration of this policy and to define the main problems related to its implementation. Further, this bachelor thesis presents the perception of shared custody through parents' view and focuses on its influence on families. Theories and concepts used in this work are the best interest of the child, psychological deprivation and implementation theory.

Klíčová slova

Střídavá péče, nejlepší zájem dítěte, psychická deprivace, implementace, porozvodová péče o dítě

Keywords

Shared custody, best interests of the child, psychological deprivation, implementation,

after-divorce child care

Title/název práce

Shared custody and its influence on family

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především své vedoucí paní doktorce Dobiášové za nedocenitelnou pomoc a neuvěřitelnou ochotu a trpělivost, a za věčný úsměv na tváři. Dále děkuji paní magistře Mouralové s panu inženýru Kváčovi za skvělé vedení na bakalářském semináři. Děkuji respondentům, kteří byli ochotni se mnou provést rozhovory. A v neposlední řadě děkuji všem svým blízkým, kteří při mně stáli s podporovali mě.

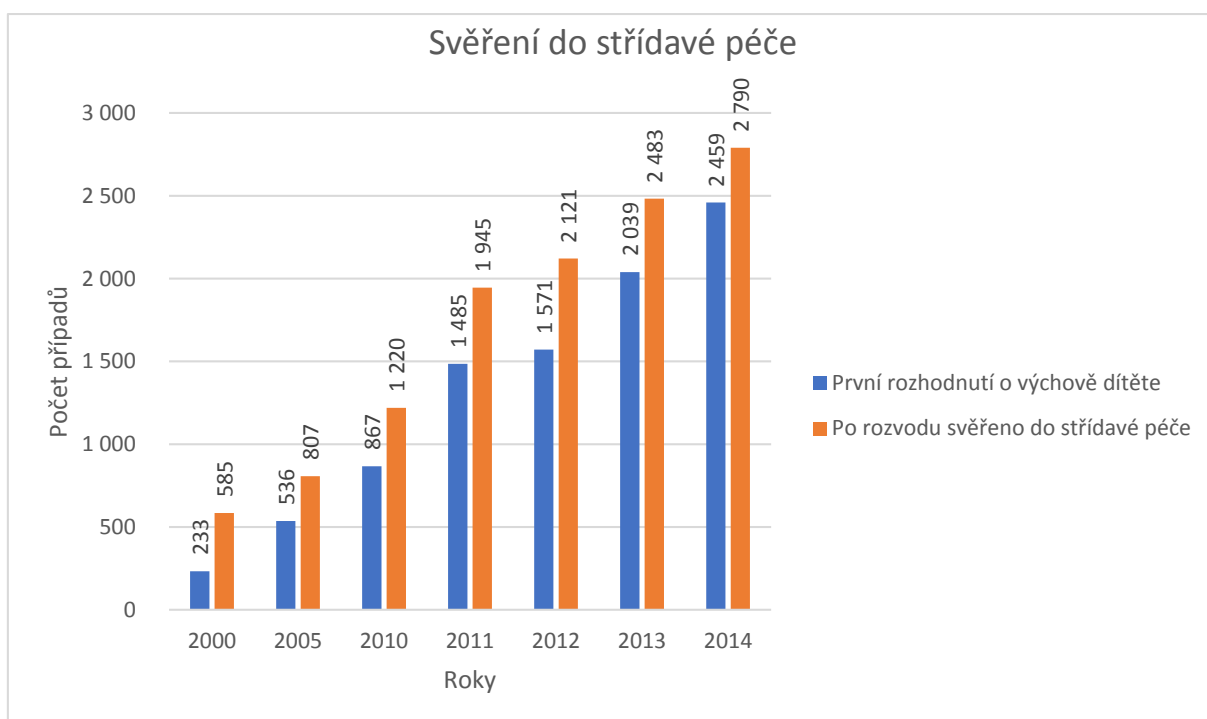
Obsah

Úvod.....	2
Cíle práce a výzkumné otázky.....	3
Cíle práce.....	3
Výzkumné otázky.....	4
1. Teoretická a konceptuální východiska.....	4
1.1. Nejlepší zájem dítěte	4
1.2. Psychická deprivace	5
1.3. Teorie implementace	6
2. Metody sběru dat	8
3. Omezení.....	11
4. Teorie vs. praxe	11
4.1. Střídavá péče	11
4.2. Pohled rodičů na střídavou péči.....	14
4.2.1. <i>Vztah s bývalým partnerem</i>	14
4.2.2. <i>Role institucí</i>	16
4.2.3. <i>Vnímání střídavé péče a její důvod</i>	17
4.2.4. <i>Internetové diskuze a články</i>	24
5. Zahraniční zkušenosti	25
6. Závěr.....	26
Summary	28
Základní literatura k tématu.....	29

Úvod

V dnešní době není nic neobvyklého, že by se pár rozvedl či rozešel. V takové situaci je nutné vyřešit řadu otázek, a pokud v tomto rozchodu/rozvodu figuruje dítě, jednou z těch nejdůležitějších je, kdo se bude o dítě starat a s kým bude žít. Dříve bylo naprosto běžné, že dítě zůstalo v péči matky. V posledních letech se však rozmáhají i jiné způsoby rozdělení výchovy mezi rodiče a ke slovu se tak více dostává tzv. střídavá péče, tedy taková péče o dítě, kdy dítě pravidelně střídá domov a to ve stejných nebo aspoň velmi podobných intervalech (Dudková Hastrmanová 2007, s. 75). Dítě tak například bydlí jeden týden u matky a druhý týden u otce (intervaly však nejsou zákonem stanoveny, záleží tedy na domluvě rodičů). Podle posledních dostupných údajů týkajících se roku 2014 (ČSÚ 2015) bylo během prvního rozhodnutí soudu svěřeno dítě do střídavé (či společné) péče v 2 459 případech (pro případ rozvodu a po rozvodu dokonce v 2 790 případech), což je o dva tisíce případů více než v roce 2000. Z toho tedy lze vyvodit narůstající trend v ustavování střídavé péče jako porozvodové péče o dítě, i když výlučná péče jednoho z rodičů stále dominuje – v roce 2015 to bylo 29 783 případů (ČSÚ 2015). Ve skutečnosti může být rodičů praktikujících střídavou péči více, neboť někdy se domluví mimo soud i přesto, že soudně má jeden z rodičů svěřené dítě do péče výlučné.

Graf č. 1: Graf znázorňující počet případů svěřeni dětí do střídavé péče

Zdroj: autorka dle dat ČSÚ 2015

O péči o dítě po rozvodu rodičů rozhodují soudy a to dokonce dříve, než rozhodnou o samotném rozvodu. Dle Zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový) soud rozhoduje v zájmu dítěte, přičemž se dbá i na to, že dítě má právo na péči obou rodičů. Rodiče se mohou na následné péči domluvit, k čemuž soud přihlíží a jinak rozhodne jen tehdy, je-li to ve větším zájmu dítěte. Při rozhodování o budoucí péči soud dle zákona přihlíží k řadě okolností a to například i ke vztahu dítěte k sourozencům či prarodičům nebo třeba k životnímu prostředí, které mohou rodiče dítěti poskytnout.

V rámci svého kvalitativního výzkumu bych na základě rozhovorů s rodiči zjistila, zda v praxi odpovídá střídavá péče nejvyšším zájmům dítěte – tedy zda je střídavá péče pro dítě opravdu přínosná či je naopak lepší v některých případech upřednostnit výlučnou péči jednoho z rodičů.

Téma jsem si zvolila, neboť se jedná o velmi diskutovanou a rozporuplnou oblast rodinné politiky. Na jedné straně stojí matky, které v minulosti měli ve většině případů výlučné právo na péči o dítě¹, a které se tak mohou střídavou péčí cítit ohroženy. Oproti tomu pro otce může být střídavá péče prostředkem ke zrovnoprávnění jejich postavení při péči o dítě. Občanský zákoník (§ 888-889) jasně říká, že rodič, který má dítě v péči, nesmí bezdůvodně bránit dítěti ve styku s druhým rodičem a takové chování může vést ke změně rozhodnutí o péči o dítě, pokud je vztah mezi rodiči opravdu velmi napjatý, můžou se rodiče proti sobě poštvávat a ovlivňovat tak vztah a postoj dítěte.

Vzhledem k tomu, že jsem z rodiny, ve které jsou děti ve střídavé péči (ačkoli se to netýká přímo mě či mých pokrevních příbuzných, funguji tak spíše v roli pozorovatele), má pro mě celé téma také osobní charakter. I proto bych ráda zjistila všechna „pro“ a „proti“, která se ke střídavé péči vztahují.

Cíle práce a výzkumné otázky

Cíle práce

Hlavním cílem mé práce je zjistit, jak probíhá střídavá péče v ČR praxi, jaký vliv má střídavá péče na rodiny, jichž se týká. Chci zároveň popsat, jak je střídavá péče legislativně nastavena v českém prostředí a porovná, jak se toto nastavení shoduje s reálným fungováním (rozpadlých) rodin a budu identifikovat problémové oblasti vyžadující nějaké

¹ A i v dnešní době tento druh porozvodové péče o dítě přetrvává – viz. ČSÚ 2015

změny v nastavení sledované politiky. Pro tyto změny se pokusím nalézt vhodná doporučení inspirovaná zahraničím pro možné lepší fungování střídavé péče v českém prostředí. Pro tento svůj hlavní cíl jsem si nastavila dílčí výzkumné cíle:

1. Zjistit, jak střídavou péči vnímají rodiče, kteří, ať už dobrovolně po domluvě nebo v důsledku soudního rozhodnutí, mají děti ve střídavé péči, a jak ji vnímají další členové rodiny.
2. Popsat vývoj střídavé péče v České republice a jak je na ní nahlíženo českou právní úpravou.
3. Zjistit, jaké jsou klíčové problémy v oblasti střídavé péče perspektivou rodičů.
4. Předložit možná doporučení s odkazy především na zahraniční zkušenosti.

Výzkumné otázky

Na otázky uvedené na následujících řádcích budu ve svém výzkumu hledat odpovědi. Otázky jsou strukturované tak, abych odpovědi na ně získala z literatury a rozhovorů. Moje hlavní výzkumná otázka zní, Jaký vliv má střídavá péče na rodiny, jichž se týká? A odpověď na tuto otázku budu hledat pomocí dílčích výzkumných otázek:

1. Jak vnímají střídavou péči rodiče? Jakou roli hraje jejich socio-ekonomické prostředí? Hraje roli jejich bydliště? Podporuje střídavá péče rovnoprávnost rodičů?
2. Jak nahlíží na střídavou péči česká právní úprava? Jak je ošetřena zákony?
3. Jak střídavá péče ovlivňuje další členy rodiny (partnery rodičů, jejich děti...)?
4. Jaká jsou možná doporučení pro odstranění problémů se střídavou péčí?

1. Teoretická a konceptuální východiska

V následující kapitole představím teorie a koncepty, ze kterých budu ve své práci vycházet. Jedná se o nejlepší zájem dítěte, psychickou deprivaci a teorii implementace.

1.1. Nejlepší zájem dítěte

Ve svém výzkumu budu vycházet především z konceptu nejlepšího zájmu dítěte (Kornel 2011). Poprvé se dá o nejlepším zájmu dítěte v mezinárodní rovině hovořit v roce 1959, kdy OSN přijalo Deklaraci práv dítěte. Zásadní je poté Úmluva o právech dítěte (1989) v jejímž

čl. 3 odst. 1 je řečeno, že: „*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnyými orgány.*“. Není sice blíže specifikováno, co přesně zájem dítěte je, v dalších jejích člancích se ale hovoří o právech dítěte (například právo na život) – a zájem dítěte by se neměl s těmito právy vylučovat (Kornel 2011). Podle OSN – Výboru pro práva dítěte se zase nejedná o nic jasně daného, naopak takový zájem je nutno definovat vždy individuálně podle toho, ve které situaci se dítě zrovna nachází (OSN 2013). Zájem dítěte dominuje v mezinárodní sféře rodinného práva a představuje tak nejvyšší princip, podle kterého se v souvislosti s dítětem rozhoduje – je nadřazen například zájmu rodiče (Kornel 2011).

Česká právní úprava vychází ze stejného principu a zájem dítěte je tak důležitým prvkem v rozhodování o porozvodové péči. Občanský zákoník (§ 907 odst. 2) přímo říká, že „*Při rozhodování o svěřeni do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohly a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.*“.

1.2. Psychická deprivace

S konceptem nejvyššího zájmu dítěte je úzce spjata teorie psychické deprivace (Langmeier, Matějček 2011). Deprivace označuje nějaké strádání vzniklé neuspokojením nějaké psychické potřeby. Přestože pojem psychická deprivace není přesně definován, Langmeier a Matějček ve své knize (str. 26) tento pojem definují takto: „*Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu*“. Za základní potřebu je tak přitom pokládán aktivní střet se světem.

K psychické deprivaci můžeme přistupovat z různých teoretických hledisek. Pro účely mé práce mi přijde nejzajímavější sociologická teorie, která hovoří o tom, že dítě přejímá role

ze svého okolí, jehož je součástí. Pokud ovšem dítěti nějaká „vzorová role“ chybí (například pokud chybí v rodině matka či otec = tedy přesně ta situace, která může vzniknout po rozchodu rodičů), může tak dojít k deprivaci, kdy dítě postrádá ve svém okolí modelové chování a může mít následně problémy se socializací (Langmeier, Matějček 2011). Kromě tohoto přístupu je psychická deprivace ještě vysvětlována z hlediska psychoanalýzy (ta hovoří o vztahu dítěte a matky), teorie učení (děti nemají dostatek podnětů) a motivační teorie (chybí vnější motivace v prostředí).

Přístupů k prevenci psychické deprivace je mnoho. Hlavně se však jedná o čtyři body: 1) dítě by mělo dostávat vhodné podněty z okolí, 2) mělo by mít vhodné podmínky pro učení, 3) mělo by mít stabilní vztahové prostředí a v neposlední řadě 4) by mělo být zapojeno do společnosti. S mou prací velmi souvisí bod týkající se vtažů, neboť se týká právě podmínek k „*vývoji kladných, trvalých vztahů mezi dítětem a jeho prvními vychovateli*“ (Langmeier, Matějček 2011, str. 330), což nepochybně jsou rodiče (pro účel této práce nepočítám s ústavní výchovou nebo jinou variantou, kdy není dítě se svými rodiči), „*prostředím jeho domova a pak i širším společenským a věcným prostředím*“ (tamtéž). Pokud dojde z rozchodu rodičů a dítě by bylo svěřeno do výlučné péče jednoho z nich, mohlo by tak přijít právě o možnost vybudovat si s druhým rodičem kvalitní vztah.

1.3. Teorie implementace

Implementaci můžeme definovat dvěma způsoby: a) jako finální stav, ke kterému docházíme postupnými kroky nebo b) samotný proces uskutečňování (Winkler 2014). V mé práci implementace představuje proces zavádění veřejné politiky, což je fáze, ve které se nyní střídavá péče nachází. Je několikero fází veřejněpolitického cyklu – záleží na interpretaci různých autorů, kdy každý autor přiřazuje veřejněpolitickému cyklu jiný počet fází. Implementace se však vždy nachází na předposledním místě před závěrečnou fází, kterou je evaluace – tedy zhodnocení implementované veřejné politiky. Má práce se takovou evaluací také zabývá, nicméně s ohledem na charakter práce nelze vyvodit závěry pro všechny případy. Implementace je nicméně velmi důležitá fáze procesu. Vše, co nazýváme veřejnou politikou (ve smyslu „public policy“), musí být implementováno (Khan 2016, str. 3). Záleží na ní, jestli se zamýšlená veřejná politika setká s úspěchem, či nikoli. Potkávají se zde různé organizace, aktéři, procedury a další, jejichž cílem je dosáhnout nastavených cílů: „*jedná se o proces interakce mezi nastavenými cíli a akcemi, které vedou k jejich dosažení*“ (Pressman & Wildavsky, 1973 in Khan 2016, s. 4).

Z počátku se jen hovořilo o významu implementace. Poté přišlo první období, kdy byla implementace pouze opírána o případové studie. Ve druhém období již bylo poukázáno na potřebu vysvětlení, co může za její úspěch či naopak selhání. Vyhází z toho dva různé přístupy k teorii implementace – top-down, bottom-up. Ve třetím období se objevuje přístup, který kombinuje oba předchozí. Model bottom-up vychází z předpokladu, že implementace by měla vycházet od liniových pracovníků (Lipsky 1989 in: Pülzl and Treib 2007). Pro střídavou péči je vypovídající top-down model, který vychází z autoritativního rozhodnutí, neboť liniovní pracovníci jsou vnímáni jako překážka k úspěšné implementaci (kvůli tomuto předpokladu je však top-down model také kritizován) (Matland 1995). Rozhodnutí na centrální úrovni je vnímáno jako nejvhodnější pro dosažení cíleného efektu – střídavá péče byla nejprve upravena zákonem a následně převedena do praxe. Tato analýza hledá odpovědi na následující otázky: a) jaká je konzistentnost cílů, procedur, implementujících úředníků a cílových skupin, b) jaká je konzistentnost výsledků a původně nastavených cílů, c) co ovlivnilo výsledky a d) jaká byla průběžná úprava politického programu (Winkler 2014).

Teorie implementace je ovšem pouze ve svých začátcích a nemá za sebou tedy žádnou rozsáhlou teorii, a právě teorie je přitom třeba k tomu, aby bylo zřejmé, jak správně provádět politiku (ve smyslu policy²). (Khan 2016, str. 7).

Náhled na úspěšně provedenou implementaci se u představitelů obou přístupů liší. Zástupci top-down modelu se soustředí na vazbu mezi zdroji a výsledky, u bottom-up je hodnocen úspěšně jakýkoli program, který vede k pozitivnímu efektu (Matland 1995, str. 154). Podle míry konfliktu (conflict) a nejasnosti (ambiguity) byl vytvořen model, který zahrnuje čtyři perspektivy popisující proces implementace, viz tabulka:

² Český jazyk nerozlišuje slovo politika, které přitom může mít tři významy (tři dimenze): polity představuje normativní vymezení, politics vyjadřuje střety (aktérů, zájmů...), jedná se o dynamickou složku politiky, a policy představuje konkrétní veřejněpolitická opatření (Fiala a Schubert 2000).

Tabulka č. 1: Model procesu implementace

	Míra konfliktu	
	Nízká	Vysoká
Míra nejasnosti	<u>Administrativní implementace</u>	<u>Politická implementace</u>
Nízká	<i>Zdroje</i>	<i>Síla</i>
Vysoká	<u>Experimentální implementace</u>	<u>Symbolická implementace</u>
	<i>Kontextuální podmínky</i>	<i>Síla koalice</i>

(zdroj: autorka dle Matland 1995, str. 160)

Pro implementaci střídavé péče je nejdůležitější administrativní model, ve kterém jsou jasné cíle, kterých má být dosaženo i prostředky, které k tomu mají vést. Celý politický plán je zřetelný a nekonfliktní, problémy, které mohou nastat, jsou převážně technického charakteru. Získání shody od aktérů je v tomto případě prováděno normativně.

2. Metody sběru dat

Vzhledem k tomu, že se jedná o výzkum v konkrétní skupině lidí a s ohledem na můj nastavený cíl práce (tedy zjistit fungování střídavé péče v českém prostředí a její reálné dopady na rodiny) jsem prováděla kvalitativní výzkum – tedy takový výzkum, který mi dovolil použít relativně malý počet respondentů (Hendl 2016).

Primární data jsem sbírala pomocí polostrukturovaného rozhovoru – jednotlivé otázky, které byly kladeny rodičům, tvoří Přílohu č. 2. Otázky byly sestaveny tak, abych pomocí nich získala odpovědi na mé výzkumné otázky této bakalářské práce. Samotné rozhovory jsem se svolením rodičů nahrávala (doloženo informovaným souhlasem – Příloha č. 1), což mi umožnilo se během rozhovoru plně soustředit a v případě potřeby například klást různé doplňující otázky. Výzkumným souborem jsou rodiče, kteří mají po rozvodu/rozchodu děti ve střídavé péči.

Tabulka 2: Struktura výzkumného vzorku

Označení rodičů	Místo bydliště	Počet dětí ve střídavé péči	Pohlaví a věk dítěte/děti	Doba praktikování střídavé péče	Délka rozhovoru
RO1	Praha	2	Dcera 6 let Syn 8 let	6 let	57 minut
RM2	malé město	2	Dcera 12 let Syn 16 let	2 roky	24 minut
RO3	Praha	1	Syn 6 let	4 roky	1 hodina 29 minut
RM4	Praha	2	Dcery 4 a 6 let	1 rok	23 minut
RM5	malé město	1	Dcera 8 let	7 let	21 minut
RO6	malé město	1	Dcera 18 let	21 měsíců v	54 minut
RM7	Praha	1	Syn 17 let	14 let	20 minut

(Zdroj: autorka)

Respondenty jsem kromě jednoho našla na internetu a jejich výběr jsem provedla úsudkem (Jeřábek 1993), neboť pracuji s malým výzkumným vzorkem. Postup hledání respondentů na internetu byl následující: na internetu jsem našla skupinu, která sdružuje rodiče dětí ve střídavé péči, a na ně jsem se obrátila, zda by se mnou byli ochotni uskutečnit anonymní rozhovor. S ohledem na citlivost tématu jsem anonymitu garantovala také v informovaném souhlasu. Prvního respondenta jsem získala doporučením známé, zvažovala jsem tedy původně získávání respondentů metodou „sněhové koule“ (Jeřábek 1993). Touto metodou bych další zdroje získala na doporučení tohoto prvního respondenta. Bohužel mi nebyl schopen doporučit další, zvolila jsem proto již výše uvedenou variantu. Z rodičů, kteří se mi přihlásili, jsem vybrala zástupce hlavního města (celkově čtyři)

a zástupce zbývajících měst v České republice. V mém výzkumném vzorku figurují čtyři matky a tři otcové. Předpokládám, že názory matek a otců budou rozdílné, neboť matky byly zvyklé na v drtivé většině případů výlučnou péči o dítě, i proto jsem tedy chtěla získat zástupce obou pohlaví.

Rozhovory probíhaly na veřejných místech – v kavárnách či restauracích, vždy v lokalitě, kterou si vybral respondent. Jeden rozhovor se uskutečnil po telefonu, ale postup byl stejný jako u osobních setkání – rozhovor byl nahrán, přepsán a přepis byl součástí datového souboru (viz níže).

Po provedení rozhovorů jsem všechny nahrávky doslovně přepsala (doslovná transkripce) a následně analyzovala prostřednictvím tematického kódování (Švaříček, Šedřová a kol. 2007). Tematické kódování mi umožnilo srovnávat pohled různých rodičů na střídavou péči (Flick, 2009). Nejprve jsem v celém datovém souboru (přepsaných rozhovorech) realizovala základní kódování na úrovni jednotlivých rozhovorů. Následně jsem procházela jednotlivé kódy ve všech rozhovorech a hledala spojení mezi jednotlivými případy. Kódy jsem poté podřadila pod nadřazené kategorie (témata). Kódování jsem prováděla v Excelu, tabulka však není přílohou této práce ze stejného důvodu jako přepisy rozhovorů – kvůli velké citlivosti tématu jsem respondentům garantovala naprostou anonymitu.

Ve své práci citace z rozhovorů uvádím kurzívou, respondenty označuji jako RO pro otce a RM pro matky. V závorkách bez kurzívy jsem nahradila příliš konkrétní informace, především pak konkrétní jména.

Provedla jsem také analýzu sekundárních dat tzv. desk reseach, kdy jsem se zaměřila na dokumenty, které se ke střídavé péči vztahují. Mimo jiné v této části zkoumám také internetové diskuze (přestože jsem si vědoma, že diskuze na internetu se neúčastní všichni rodiče, ale jen ti, kteří mají k internetu přístup a mají chuť takto problematiku řešit, vidím v těchto diskuzích velký informační potenciál). Analyzuji legislativní dokumenty, které mi pomáhají odpovědět na otázku, jak je v České republice střídavá péče ukotvena. Také zkoumám zahraniční dokumenty a výzkumy, ze kterých mohu vyvodit doporučení pro Českou republiku – například státy Skandinávského poloostrova se střídavou péčí velmi zabývají, některým rodičům zde třeba přijde střídavá péče jako naprosto přirozená záležitost (Fransson 2016). Rozšířená je ovšem i například v Belgii či Německu.

3. Omezení

Každý výzkum je vystaven určitým omezením, a tak i já jsem si některých už předem vědoma. Jako výzkumný soubor jsem si zvolila rodiče dětí ve střídavé péči, přestože si dobře uvědomuji, že lepším a více vypovídajícím vzorkem by byly samotné dotčené děti. Předpokládám ovšem, že získat výpovědi dětí, které jsou v takto citlivé situaci (tedy v situaci, kdy mění v určitých intervalech domovy a vlastně i rodiče), by bylo podstatně obtížnější, neboť by dětem mohl rozhovor na téma střídavé péče působit stres a ani rodiče by nemuseli souhlasit (v případě nezletilých dětí). Celý rozhovor by se také dal vyložit tak, že má dítě vlastně vyjádřit, zda by nebylo radši jen s maminkou či tatínkem, a to by mohlo vést k velmi nepříjemným situacím pro všechny zúčastněné. Vzhledem k tomu, že by tedy bylo zbytečné vystavět výzkum na potenciálních výpovědích aktérů, kterých se sice problematika bezprostředně týká, ovšem nebyla bych schopna si výpovědi získat, rozhodla jsem se svůj výběr zaměřit pouze na rodiče, u nichž jsem předpokládala, že budou více ochotnější a sdílnější – a to už jen kvůli rozporuplnosti a široké škále názorů, které střídavá péče vyvolává. Rodiče byli samozřejmě informováni, k čemu jejich výpovědi budou sloužit a podepsali v informovaném souhlasu, že s rozhovorem a jeho následným použitím pro účely tohoto výzkumu souhlasí.

4. Teorie vs. praxe

V následující kapitole porovnávám vše výše uvedené – tedy představení institucionálního nastavení střídavé péče – s tím, jak střídavá péče skutečně funguje v praxi. Představím poznatky z vlastního empirického šetření mezi rodiči a z analýzy internetových diskuzí.

4.1. Střídavá péče

Střídavá péče může být praktikována jak v důsledku domluvy rodičů, tak na základě rozhodnutí soudu – soud rozhoduje zejména pokud byli rodiče manželé a rozvádějí se, neboť aby mohlo být manželství rozvedeno, musí být nejprve vyřešena úprava péče o dítě (§ 755 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (nový)). Kromě časových intervalů je třeba také určit finanční řešení – úpravy jsou různé, od určení vzájemných pravidelných alimentů přes konkrétní běžné výdaje za dítě. V případě střídavé péče mají oba rodiče minimálně stejný zájem na výchově dětí. Ministerstvo práce a sociálních věcí ve svém metodickém materiálu (2012) uvádí rizika, která jsou se střídavou péčí spojena. Jedná se především o nekomunikaci a chybějící respekt či úcta mezi rodiči, jako další kontraindikaci zmiňují ale

také nízký věk dítěte (mluví se o hranici tří let). Zákonem žádné kontraindikace řešeny nejsou, některými se však zabýval Ústavní soud na podnět jednotlivých situací, do kterých se rodiny dostaly – viz dále zmíněné nálezy (I.ÚS 266/10, I. ÚS 1506/13, I.ÚS 2482/13 a I.ÚS 3216/13).

Rodiče mohou pro smířlivou domluvu využít služeb mediátorů, kteří vystupují jako nezávislá třetí strana a objektivně tak mohou napomoci k vyřešení sporů mezi matkou a otcem (Zákon č. 202/2012 Sb. o mediaci). Dalším aktérem, který figuruje při rozhodování o svěřeni dětí do péče, je Orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen jako OSPOD). Většinou je součástí městského či obecního úřadu a jeho hlavním účelem je poskytovat dětem sociální a právní ochranu s ohledem na jejich nejlepší zájem. V rozvodovém řízení zastává funkci opatrovníka dítěte (§ 469 zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních). Důležitou roli může sehrát také soudní znalec – psycholog, který posuzuje samostatně rodiče, dítě/děti i jejich vzájemnou interakci. Jeho posudek si mohou nechat vyhotovit sami rodiče z vlastní iniciativy, může si jej však vyžádat přímo soudce – a to v případě, že potřebuje odborné posouzení (§ 127 zákona č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád). Na základě posudku pak soud zvažuje nejvhodnější postup ohledně svěřeni do péče. Rodiče se mohou v průběhu soudního jednání nechat zastupovat právními zástupci (Část 1 Hlava 3 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (nový)).

Dítě má právo na péči obou rodičů a kontakt s nimi a zákon pamatuje i na rodiče a jejich právo na pravidelné zprávy o dítěti. V České republice je možnost praktikování střídavé péče uzákoněna od roku 1989 (do té doby byly děti svěřovány do výlučné péče jednoho z rodičů), zpočátku byla ovšem brána spíše jako „nutné zlo“ než jako první možnost. V důvodové zprávě k Zákonu o rodině z již zmíněného roku 1998 se však nemluví o konkrétním důvodu jejího zavedení, pouze se odvolává na Úmluvu o právech dítěte. V roce 2010 se poslanec Staněk snažil udělat ze střídavé péče v podstatě povinnou volbu ve svém návrhu novely zákona o rodině: *„Nově se proto navrhuje, aby střídavou výchovu nařídil soud vždy, když shledá, že rodiče mají zájem na tom, aby jim dítě bylo svěřeno do péče a výchovu dítěte jsou schopni zajistit. Nařízená střídavá výchova však musí být vždy v zájmu dítěte.“* (Staněk 2010, str. 4). Tato novela zákona ovšem schválena nebyla.

Za velký zlom lze označit nálezy Ústavního soudu, které hovoří právě ve prospěch střídavé péče. Mimo jiné také zmiňuje kritéria, na která je nutno brát ohled při rozhodování o péči

o dítě. Konkrétně se jedná o pokrevní pouto mezi rodičem a dítětem, uchováním rodinných vazeb, možnost a schopnost rodiče zajistit dítěti všechny jeho potřeby a přání dítěte (I.ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014). Tentýž nálezn dokonce přímo říká, že „*pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat, pokud oba mají o jeho výchovu zájem (§ 26 odst. 2 zákona o rodině) a pokud oba dbali kromě řádné péče o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní (§ 26 odst. 5 zákona o rodině), svěřením dítěte do střídavé péče by mělo být pravidlem, zatímco jiné řešení je výjimkou, která vyžaduje prokázání, proč je v zájmu dítěte jiné řešení.*“ – v tomto případě vychází z výkladu Zákona o rodině, který byl sice nahrazen Občanským zákoníkem, tento princip však zůstal zachován (tamtéž). Pokud jsou tedy kritéria naplněna oběma rodiči více méně stejnou měrou, mělo by být dítě svěřeno do střídavé péče a jinak by mělo být rozhodnuto jen v případě silnějšího legitimního zájmu (I.ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014). Za důvod pro nepřidělení střídavé výchovy není podle Ústavního soudu ani fakt, že spolu rodiče nejsou schopni komunikovat, pak by totiž pro rodiče, který s ní nesouhlasí, bylo velmi jednoduché chovat se tak, aby nebyla stanovena/byla zrušena (I.ÚS 266/10 ze dne 18. 8. 2010). Roli nehraje ani vzdálenost mezi rodiči, přihlíží se pouze k tomu, zda dítě není převozem a pobytem ve dvou zcela rozdílných prostředích příliš vyčerpáváno, a to jak fyzicky, tak psychicky (I. ÚS 1506/13).

S ohledem na mé poznatky z rozhovorů a diskuzí implementující instituce (převážně soudy) selhávají. Přestože by měli zvažovat střídavou péči jako variantu, kdy je dítěti nadále umožněn vyvážený kontakt s oběma rodiči, realita je odlišná a v mnohých případech je tak institucemi stále preferována výlučná péče jednoho z rodičů. Může to být způsobeno také faktem, že zákon přímo neukládá povinnost střídavou péči nařizovat. Přesto dětí svěřených do střídavé péče stále přibývá. Hlavním faktorem ovlivňujícím výsledek implementace jsou přitom samotní linioví úředníci, kteří by měli objektivně posuzovat nejlepší zájem dítěte a dbát na jeho blaho. Nálezy Ústavního soudu zabývající se střídavou péčí a vyjadřující se převážně v její prospěch ukazují, že implementace střídavé péče ještě není dokončeným procesem a je neustále aktualizována.

Zájmem dětí je přitom péče obou rodičů. Cílem tedy je tento zájem naplnit a poskytnout dítěti po rozchodu rodičů vyvážený kontakt jak s matkou, tak s otcem. K tomuto cíli napomáhá střídavá péče, která je prostředkem k dosažení vyrovnané péče o dítě. Střídavá péče byla bezproblémově zařazena do české právní úpravy s odkazem na Úmluvu o právech dítěte. Postupem času byly konkrétní části jejího naplňování upravovány nálezy Ústavního

soudu, neboť platný zákon samozřejmě neřešil a nemohl řešit všechny varianty, ke kterým mohlo dojít a dochází.

4.2. Pohled rodičů na střídavou péči

V této části práce se zaměřím na reálné zkušenosti rodičů, které mají po rozchodu či rozvodu dítě/děti ve střídavé péči či s jejím praktikováním mají zkušenost. Čerpám z mnou provedených rozhovorů a příspěvků na internetu, neboť tak mohu postihnout více případů, i když si jsem vědoma, že ani tak nejsou mé výsledky použitelné k zobecnění. Primárně však vycházím z rozhovorů, poznatky z nich však porovnávám s internetovými příspěvky dalších rodičů, abych mohla mnou zjištěná tvrzení lépe podpořit či naopak vyvrátit.

Jak jsem již zmínila, názory matek a otců jsem předpokládala rozdílné, což se mi také potvrdilo. Zatímco pro otce je střídavá péče něco jako vítězství, matky ji berou jako svoji prohru. I okolí střídavou péči vnímá podobně, jak popisuje jeden z respondentů RM5: *„tatínkové jsou hrozný borci, že mají střídavou péči, maminky jsou prostě ty, že určitě musely něco provést, že musely fetovat nebo něco, nestarat se o to dítě a proto jim bylo odebráno“*.

4.2.1. Vztah s bývalým partnerem

Na čem se lze jednoznačně shodnout je, že pro správné fungování střídavé péče o dítě je nutná fungující komunikace mezi rodiči. Ta ve většině případů, se kterými jsem se mohla setkat, není. Na asi největším českém internetovém portálu zabývajícím se střídavou péčí jsem dokonce našla i velmi absurdní případ, kdy každý z rodičů dokonce říká dítěti jiným jménem (Střídavka.cz 2016). Ze sedmi rozhovorů, které jsem provedla, byl pouze jeden případ, kdy rodiče mají vztah bezproblémový a přátelský. Daleko častější ovšem je situace, kdy spolu rodiče nevycházejí a v některých případech se nejsou schopni domluvit ani na základních věcech a ani se potkat:

„Tak my se nemusíme takže se nenavštěvujeme takže ty děti si předáváme u babičky. (...) Jsem četla někde názor s kterým naprosto souhlasím že střídavka je naprostej nesmysl, protože jestliže ty lidi sou schopný se domluvit o tý výchově, tak nemaj důvod se rozvádět.“
(RM2)

„Třeba protože si syna předáváme osobně tak prostě nevodpoví na pozdrav (matka), což má ten dopad že já prostě pak ve škole poslouchám vod učitele že prostě kluk nezdraví.“
(RO3)

„On mi třeba žejo podává trestní oznámení na 15 členů ať už jeho rodiny nebo mojí a tak, takže von se odvolává proti všemu, von se odvolával proti rozvodu, což jako, tak, s ním je to fakt strašně složitý.“ (RM4)

Ve dvou případech se dokonce spory táhnout nadále až v takové míře, že se u soudu řeší i takové běžné provozní věci, jako na kterou základní školu dítě/děti nastoupí, což může ovšem mít neblahý vliv na psychiku dítěte, neboť stabilita vztahů je velmi důležitou prevencí deprivace (Langmeier, Matějček 2011):

„Noo to jsme právě řešili ted' opět soudně a naštěstí von teda dával návrh na soud na změnu trvalýho bydliště protože ted' abych je mohla zapsat do školy tak jsem změnila z (městské části) sem na trvalý bydliště a von je chtěl zase zpátky změnit, ale, von naštěstí vod toho upustil takže, jakoby, takže bude se rozhodovat jenom mezi (základní školou 1) a (základní školou 2) tady v rámci místa bydliště.“ (RM4)

„vypadá to že bude si soud číslo 2 (...) základka bude asi ta navazující na tu školku. (...) a syn to nějak nakous, že se byli podívat na místě bydliště matky na základku (...) ten kluk tu školku zná, tu školu (...) hodně z těch absolventů tam půjde taky (...) když se ho na to zeptám tak von začne plakat, on tam má nejlepšího kamaráda. A von když se ptám na tu školu tak mi řekne, začne plakat a řekne já se bojím že už (nejlepšího kamaráda) nikdy neuvidim.“ (RO3)

V některých případech je situace dokonce až taková, že se rodič obává, že nikdy nebude mít klid a musí být vždy připraven, že druhý rodič (ten, který střídavou péči nechtěl) bude bojovat proti střídavé péči všemi možnými prostředky a pokoušet se o změnu. U respondenta RO1 se jedná o obavu z obvinění z obtěžování.

„Ti, kteří měli to štěstí, a já jsem vlastně jeden z mála, to většina neměla, a dostali to (střídavou péči), tak stejně nemaj jistotu, že pokud maj tu ex ňákou hodně zabejčenou, že vona na ně nebude vymýšlet žádný jiný podrazy, v podstatě já žiju pořád s tím kdy na mě něco vymyslí.“ (RO1)

Pouze jediný z rodičů, ten, který je zastáncem střídavé péče uvedl, že osobní pocity vůči druhému rodiči musí stranou v momentě kdy kde o dítě a o to, co je pro něj nejlepší:

„i když třeba bych ho nenáviděla (otce dítěte), nevím co, tak nemam právo ho (dítě) o toho

druhého rodiče připravit“ (RM7)

Je tedy patrné, že vztah s bývalým partnerem je velmi kritická oblast střídavé péče. Přestože to může mít zásadní vliv na vývoj dítěte (viz třeba výše ukázky o nezdravení či o obavě dítěte ze ztráty nejlepšího kamaráda), důvodem pro vyloučení/zrušení střídavé péče je to pouze ve výjimečných případech, neboť jak jsem již zmiňovala, bylo by velmi snadné zneužití rodičem, který „střídavku“ nechce (I.ÚS 266/10 ze dne 18. 8. 2010).

4.2.2. Role institucí

Střídavá péče by měla být pro dítě tou možnou nejlepší variantou, neboť mu zajišťuje pokračující pravidelný vztah s oběma rodiči. V mém vzorku u pěti ze sedmi případů je střídavá péče určena soudem, ne vždy to ovšem proběhlo hladce – a nejednalo se jen o problémy mezi rodiči. Instituce se stavěly spíše na stranu výlučné péče, a to konkrétně matčiny, přestože Ústavní soud jakožto soud vyšší instance naopak střídavou péči upřednostňuje před výlučnou péčí jednoho z rodičů (I.ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014).

U respondenta RO1 byla soudkyně dle jeho slov vyloženě zaujatá proti otci a stranila matce, až třetí posudek od psychologa považovala za relevantní, návštěvy z OSPODu také kontrolovali jeho domácnost a tedy vhodnost prostředí pro děti vícekrát. Nakonec tedy byla střídavá péče přidělena, ale až po velmi dlouhém procesu. Je patrné i dle citace, že respondentova důvěra ve spravedlivý přístup k oběma rodičům byla narušena.

„já když jsem byl na tom OSPODu a tam mi řekli o tý střídavce tak jsem si řek že to by asi bylo pro nás, protože trvám na nějaký tý vyváženosti, nechtěl jsem bejt takovej ten víkendovej tatínek (...) pak teda ten soud už začal, už to začalo s náma nějak, no a tam to bylo takový příliš okázale ze strany tý soudkyně bych řekl nevyvážený (...) zvlášť u těch dětí, které se nemohou nějak právně a fundovaně bránit, tak by měl stát, a instituce k tomu určené, dbát na jejich prospěch, jenom na jejich, protože kdo jinej“

Respondent RO3 považuje dle své zkušenosti soud i OSPOD za nekompetentní – soudkyně nebyla schopná u otceva výslechu ani zapnout zvukový záznam. Střídavou péči chtěl otec, matka byla proti. Soudkyně požadovala znalce z důvodu, že „otec trvá na střídavé péči proti vůli matky“ (RO3) – dle něj byla otcova péče v míře dostatečně nutná. Celkově soudy trvaly dva roky. Účast OSPODu byla čistě na podporu matky. Pro střídavou péči byl pouze otec (a jeho zmocněnec) a advokátka matky, která ve finále napomohla tomu, že střídavá péče

skutečně byla přidělena. Tu matka vnímá jako svoji prohru, přesto přistoupila na dohodu, že bude „střídavka“. Než byla ovšem schválena i soudem, soudkyně požadovala ještě další znalecké posudky. Všichni (otec, matka, syn) tedy absolvovali sezení u znalců psychologů. Zadání od paní soudkyně bylo, jaký typ péče by doporučili (tedy zda střídavou či výlučnou) a proč. Výsledkem znaleckého posudku je „*my nevíme jestli střídavku nebo výlučku, my nevíme co doporučit*“. Za znalecké posudky zaplatili 40 000 Kč.

„stát se prostě chová jako hyena, ty lidi maj nějaký problém, potřebuji ho vyřešit, a von je prostě vobere vo prachy aby to dal tomu znalcovi, znalcovi, kterýmu ty děti sou prostě úplně u (jedno)“ (RO3)

RO6 bojoval o uznání střídavé péče téměř tři roky. Nakonec neuspěl, střídavou péči přesto na doporučení psychologky rodiče přesto téměř dva roky (tedy než byla soudně uznána výlučná péče matky) praktikovali a fungovala dobře. Matka ovšem chtěla péči výlučnou, podala návrh k soudu (se sepsáním jí pomohli na OSPODu). Otec spekuluje, že vše bylo zmanipulované – například u psychologických testů vyšel ve všem lépe, přesto závěr byl „*oba rodiče jsou výchovně způsobilí, matka se jeví výchovně způsobilejší*“. Také citace výroku dítěte neodpovídá formulaci, kterou by asi sedmileté dítě použilo: „*chci býti u maminky, a u tatínka chci bývat o víkendy každý druhý víkend*“. Otec ovšem nemá žádné důkazy. Vznosl námitku proti podjatosti soudu, prošetření ale proběhlo tak, že byl na soudkyni vznesen dotaz, zda se cítí býti podjatá. Necítila, krajský soud tedy rozhodl, že není.

Ostatní respondenti neměli se soudem spor, pouze respondentka RM5 uvedla, že by uvítala možnost změnu soudce v případě jeho neschopnosti ihned, ne až když je neschopnost delší jak jeden rok. Respondentka RM7 má dítě oficiálně ve své výlučné péči – toto řešení navrhl známý právník, aby se zabránilo předpokládaným průtahům u soudu, kdyby chtěli mít střídavou péči přidělenou soudně. Respondentka RM4 měla děti původně ve své péči, do střídavé péče byly svěřeny až po odvolání bývalého partnera. Je nicméně patrné, že instituce a jejich linioví pracovníci nejednají tak, jak je zákonem i nálezy Ústavního soudu předpokládáno, tedy že nezvažují střídavou péči jako první a nejlepší volbu pro dítě, a implementace na jejich úrovni tak selhává (Matland 1995).

4.2.3. Vnímání střídavé péče a její důvod

Důvody, proč rodiče, se kterými jsem prováděla rozhovory, chtěli střídavou péči, jsou

jasné – je jím zájem o dítě/děti. Nikdo jako důvod neuvedl finance (v případě výlučné péče jednoho z rodičů se dá předpokládat, že by druhý rodič platil alimony, které u střídavé péče neplatí nebo jsou nižší). V některých případech dokonce chtěli svoji výlučnou péči. Mohu říct, že v mém vzorku vnímají otcové střídavou péči velmi kladně, naopak matky se (kromě jednoho případu) staví proti. Pro všechny rodiče ovšem představuje větší rovnoprávnost:

„jako občané jsou si lidé rovni jako manželé jsou si rovni a jako rodiče také přece probůh, tak proč by měl mít někdo nějaký extra burty, to přeci jako, to je úplně nelogický, to není jako že někdo, pokud není náh hozenej, ale to jsou ty patologický případy to je jiná věc, ale normálně není nejmenší důvod, a vlastně, v tom světě na to tak taky nahlížeš že vlastně to je první řešení a když není důvod tak, jak k tomu přijdou ty děti“ (RO1)

Ne vždy je ovšem tato rovnoprávnost vnímána kladně, nová role rodiče naopak může způsobovat neshody:

„třeba u nás to bylo nastavené tak, že já jsem se starala o děti a táta se staral o práci. Tam už to přerostlo v to že on byl workoholik a děti už jako byli zavřený, a teďka jak jsme se rozvedli tak se začal starat o ty děti, ale až takovým způsobem, třeba, že my jsme teďkon ve větším sporu než jsme byli dřív (...) jsme rovnoprávnější, je to určitě ta střídavá péče důvodem k tomu že ti partneři jsou rovnoprávní ale v našem případě je to naškodu“ (RM2)

Také se objevil stejný názor jako uvádí například Ministerstvo práce a sociálních věcí, že střídavá péče by měla být až u starších dětí (věkovou hranici si přesto představuje každý jinak):

„podle mě ty malý děti třeba do tý, do těch šesti sedmi let si myslím že prostě patří k tý mámě já si nemůžu pomoci protože prostě přeci jenom je nosila těch devět měsíců plus minus a pak s nima je víceméně žejzo na tý rodičovský jako a má k nim i bližší vztah (...) mě chce mam jako pocit potrestat (otec dětí) za to že jsem odešla, takže, no, si myslím že to pro ty děti prostě moc dobrý není, že, maj mít jeden domov“ (RM4)

„já bych se střídavou péčí nesouhlasila, a rozhodně bych nesouhlasila se střídavou péčí do určitého věku dítěte, třeba do tří, tři a půl“ (RM5)

Objevil se též názor potvrzující důležitost komunikace:

„já si myslím že střídavá péče je pro rodiče co se dohodnou, co sou jako schopný, já nevím, uspořádat dítěti společný svátky, domluvit se na nich, nebo já nevím, společnou oslavu narozenin že tam bude mít mámu i tátu, že to je prostě pro rodiče co sou schopný jet spolu nějakou, na nějaký výlet a takhle aby prostě to dítě nemělo pocit že jenom pendluje“ (RM5)

Respondentka RM7 byla ze strany matek jedinou zastávkyní střídavé péče, tu dokonce ani nemají nařízenou soudně, praktikují ji pouze na základě domluvy, a to již 14 let. Rodiče nikdy neměli problém se na něčem domluvit, jejich vztah je i nyní přátelský. Důvod střídavé péče byla iniciativa matky:

„já sama sem zažila jako dětství bez otce, kdy moje máma vlastně, když se rozešli tak tátou jakoby úplně odstříhla, rozešla se s nim špatně tátou nechtěla už nikdy vidět, nás, jsme byli ještě malí tak vlastně sme se s nim skoro nevidali, a já když třeba potom sem byla velká a i sem měla možnost se s nim vidat tak ten vztah už je prostě, jak se jednou jakoby přerušil tak už to nikdy jako není důvěrný vztah a nikdy to jako není to pravý, je to vlastně celý ztracený, takže já sem prostě chtěla aby, aby (syn) měl s tátou pořád ten vztah, aby spolu zažívali každodenní jako věci, ráno vstávat do školy, čistit zuby“ (RM7)

U dětí si rodiče žádného velkého vlivu střídavé péče nevšimli, některým to prý přímo vyhovuje, někteří to berou jako fakt. Na ověření těchto informací bych ovšem samozřejmě potřebovala mluvit přímo s dětmi. Někde se však nějaké problémy objevovaly (a postupně vymizely) či objevují, a to související hlavně s okamžikem střídání:

„předtím nějak měla (dcera) nějaké záchvat že se prostě jako ke mně nechtěla což mě jakoby mrzelo trošku žejo, a voni tam měli nějakou oslavu jakoby, že vona jakoby ne že by nechtěla asi ke mně ale nechtěla pryč z té oslavy a spíš chtěla třeba abych i tam byla, ale prostě, už musela jako jet pryč no“ (RM4)

„prostě jsem věděl že von (syn) chce bejt u mě, takže prostě von brečel, držel se zábradlí, vona ho rvala od zábradlí, barák auf žejo všichni sousedi to viděli, to nejsou jenom moje dojmy (...) běží to úplně normálně, oni teda, mi i říkali že chtějí být spíš u mě, to jako občas řeknou, ale už tam nejsou ty srdceryvný scény, zábradlí a to“ (RO1)

„my jsme si ho vždycky předávali, vlastně von chodil do školky tenkrát, takže se nám osvědčilo že vždycky jeden rodič ho přived ráno do té školky a druhý ho, třeba v tu středu

si ho vyzved, joo to bylo takový, nebylo to takový, takový bezbolestný pro to dítě (...) když to bylo nový, a ted', než jsme vlastně si zajeli a ten (syn) že mu byli tři roky tak sme taky zažili situace že jako třeba byl u nás a táta si pro něj přišel a von se prostě šprajcnul ve dveřích že nechce, nebo naopak jo, ale pak jsme zjistili že to je tou situací že, joo prostě je tam doma něco si tam dělá něco si tam hraje a jako najednou ho přetahovat někam jinam, takže právě byli lepší vždycky přes tu školku“

V jednom případě se objevili velké problémy ve škole, těžko ovšem posoudit, zda je to vliv střídavé péče nebo dospívání. Co se objevilo za názor je, zda děti nebudou mít jednou problém samy se usadit:

„nevím jaký oni budou mít vztah ke svým partnerům když koukaj jako na naše vztahy žejo, protože já mam nějaký vztah s přítelem (...) tatínek si našel maminku, která je vdaná a má čtyři děti, a, jako, (dcera) vo tom mluví jako „noo, táta má tu pani, a ona nemůže přijet protože musí být se svým manželem, a ona mu to ještě neřekla“ a prostě na mě to působí jako divně, jo, a já už jsem si na to zvykla jo, ale prostě je to takový, jedenáctiletý holce, myslim si že s tím bude mít jednou problém.“ (RM2)

„někdy si tak říkám že doufám že to v (synovi) nezanechalo nějaký, prostě, nějaký následky joo jakože, nevšimla jsem si (...) nevím no, jestli třeba, bude mít nějaký problémy založit si usedlej nějak domov třeba, joo, jestli, třeba ale, těžko říct“ (RM7)

Ve výše uvedených ukázkách se zrovna jedná o jeden případ rodičů, kteří spolu nevcházejí (RM2) a druhý případ, kdy spolu vycházejí skvěle (RM7) – (ne)komunikace rodičů se tedy v tomto nejeví jako směrodatná.

Všichni rodiče se shodli, že vzdálenost bydliště hraje roli, ani při větší dálce by jej však nevnímali jako překážku, ale spíše jako komplikaci. V podstatě stejně hovoří i Ústavní soud (I. ÚS 1506/13).

„určitě by byla komplikace, to nepopírám, necítil bych jí jako překážku zásadní, přes kterou vlak nejede, protože to by pak mohli jako, ty rozsudky...takže to bych vůbec nechtěl připustit, ale určitě to komplikace je“ (RO1)

„myslim si že, z hlediska jakože vývoje toho dítěte, nějaký jako, duševního zdraví, ty kilometry to je asi jedno, tam de prostě jenom, jako vo tu votravu že to dítě hodně času stráví

v tom autě, jo“ (RO3)

„tak jako 40 kilometrů ještě není moc, ale jako být to víc tak určitě to problém je, teďka má momentálně (dcera) školu jakoby na půl cesty, zrovna naštěstí to vyšlo tak že on je na vesnici, my sme jakoby na menším městě takže jako, to je jako, i by tam chodila asi normálně, ale jako, být to, já nevím“ (RM5)

„já jsem si vědom toho že vzdálenost rodičů, když je větší, tak že pak je několik možností jak to řešit jo, buď teda dvě školy, není to šťastné řešení, jo, klade to vyšší nároky (...) logisticky to zabezpečit je komplikovanější, ale, prostě, někomu i to funguje, dítě to zvládá, takže pokuj jo proč ne, furt je to lepší než výlučná péče jednoho rodiče (...) ale vnímám, taky sem to několikrát navrhoval, že by mohla být střídavá péče při větších vzdálenostech, ale s jednou školou“ (RO6)

Největší vzdálenost mezi bydlišti rodičů z mé skupiny respondentů je 80 kilometrů. Děti dojíždějí do škol v půli cesty, vždy tedy jen jedou 40 kilometrů jedním směrem nebo 40 kilometrů druhým.

„je to nepříjemný, a, tak ňák jako nebyla jiná volba, protože v podstatě my jsme se dohodli na nějakých penězích, dva miliony jsem vlastně dostala vod ex jako vypořádání a já jsem za to byt v Praze nebyla schopná sehnat (...) mám tři plus jedna v podstatě kde se vejdem všichni, je to ale nepříjemný když někdo něco zapomene“ (RM2)

Někdy může případná přílišná vzdálenost bydliště hrát roli nejen u dětí, ale i rodičů, kteří tím mohou být omezeni:

„určitě, protože vlastně bejvalej manžel je původem z (jiná země) (...) když sme se rozešli tak myslím si že v ňákých fázích života i jako, kdyby neměl toho (syna tady) tak že by třeba se vrátil (do své země), jo měl by jakoby víc těch možností (...) věřím tomu že třeba byl v situaci kdy třeba se musel rozhodnout kvůli tomu (synovi)“ (RM7)

V rozhovorech jsem se ptala také na vnímání střídavé péče novými partnery rodičů. V tomto směru rodiče vnímali střídavou péči spíše jako výhodu, i když z různých důvodů:

„já si to přirovnávám k tomu že když je někdo klasicky rozvedenej a je tam ta asynchronní péče, podle mě nespravedlivá, z mnoha důvodů nespravedlivá, tak tam přece také je to ňáká

informace, nějak blok, pro toho partnera, ať už toho či onoho, že tam ty děti nějak fungují, byť ne vyváženě, ale to je zase jinej problém že ne vyváženě, ale on to musí, nebo ona, stejně musí řešit, takže, tady je to jenom časově vyvážený, mně to přijde dokonce lepší, protože, pokud by ten partner měl mít vztah k tomu dítěti, což by asi měl, těžko bude mít vztah k tý partnerce nebo partnerovi aniž by měla vztah k dítěti, jo, tam, tak myslím že to je logický jo, tam, i ten přichází nebo ta přichází by z logiky věci měla mít vztah i k tomu, a pak, i ona nebo on, by také měla mít zájem, aby tam to dítě bylo stejně často“ (RO1)

„kdybych je měla jako já v péči tak naopak bysme se viděli míň, s přítelem, ale jakoby, tak já jsem, předtím jsem měla jakoby přítele kdy naopak nás jako navštěvoval a proto to, se snažím teď to moc nehrotit (...) takže spíš je to jakoby pro tu matku asi lepší že má šanci ten vztah si nějak ověřit, a tak“ (RM4)

Někteří z rodičů nové partnery nemají či nehledají (například z důvodu, že to tak považují za jednodušší), jiní svůj nový vztah přizpůsobují harmonogramu střídání:

„měli jsme pocit že to nedělá dobrotu takže se u mě zjevuje jenom když tam ty děti nejsou“ (RM2)

Ve dvou případech noví partneři – manželé matek naprosto přijali roli nevlastního otce a s dětmi mají bezproblémový vztah. Dítě naopak může získat nové členy rodiny a tedy další blízké osoby:

„tim že je s ní takhle jakoby od malička tak jí jako, nedělá rozdíly mezi dětma, naštěstí, že to nemusím, a ani jako (dcera) už si nepamatuje když jsme byli bez něj (...) bere ho jako druhýho rodiče“ (RM5)

„to je vlastně důležitý, protože (syn) si rozumí dobře s mým manželem druhým, že, vlastně se znali a prostě měli spolu vždycky dobrej vztah, a vlastně i rodiče toho mýho manžela v podstatě přijali (syna) jako za svýho vnuka, jo (...) (syn) získal vlastně další lidi další blízký lidi který teda jako ho maj rádi“ (RM7)

Další problémy, které rodiče z vlastní zkušenosti zmiňovaly, byly kromě již zmíněné nekomunikace rodičů či problematického soudního jednání také zcela běžné věci jako

pobírání ošetřovného³ v době nemoci dítěte či rodičovského příspěvku nebo uplatnění slevy na dítě v daňovém priznání.

Ošetřovné sice jde prostřídát, jde tak ovšem učinit pouze jednou a pouze s podpisem obou rodičů (Česká správa sociálního zabezpečení 2017, dostupné online⁴) – respondent RO3 by však s matkou dítěte využili častější prostřídání, neboť intervaly střídavé péče měli nastaveny jako krátký/dlouhý týden:

„tadyten zákon a ten formulář prostě nedovoluje teda víckrát střídání což je prostě vod toho ministerstva totální nelogismus“ (RO3)

Podle Ministerstva práce a sociálních věcí (2018, dostupné online⁵) je pobírání rodičovského příspěvku podmíněno celodenní a řádnou péčí o dítě po celý měsíc. Respondentka RM5 zmiňuje úskalí, která s sebou v tomto směru střídavá péče přináší, tedy to, že díky střídání nevzniká ani jednomu rodiči na rodičovský příspěvek nárok:

„já jsem vlastně byla bez (dcery), neměla jsem rodičovský příspěvek, neměl ho ani on a propadlo to státu (...) to je tam taková klička jo, že vzhledem k tomu že já jsem celodenně a řádně nepečovala o dítě, ani on celodenně a řádně nepečoval o dítě tak nikdo neměl nárok, tohle vůbec není dořešený“ (RM5)

Respondent RO6 se dostal do sporu s finančním úřadem, protože ve svém daňovém priznání i po rozvodu uplatňoval po domluvě s matkou slevu na dítě. Dítě bylo ale svěřeno do výlučné péče matky, a přestože ta z důvodu chybějícího příjmu slevu neuplatňovala a fakticky rodiče střídavou péčí praktikovali, musel otec za neoprávněné čerpání vrátit 30 000 Kč. V tomto případě se jedná o problém související s výlučnou péčí.

„no neuspěl sem proti těm finančákům, takže oni že, že mi za ty tři roky, jo to trvalo, že mi za to, to dalo 30 000 korun, že to musím vrátit (...) prostě tyhle peníze to dítě nedostalo (...) ale práva nemam žádná, mam rodičovskou zodpovědnost, uplatňovat daňové

³ Ošetřovné je dávka nemocenského pojištění ukotvená v zákoně č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Je vyplácena zaměstnanci, který ošetřuje nemocnou osobu, se kterou sdílí domácnost. Podpůrní doba je maximálně 9 dnů (v případě trvalé péče o dítě mladší 16 let je tato doba nejdéle 16 dnů) a výše náhrady je 60 % redukováného denního vyměřovacího základu. (Česká správa sociálního zabezpečení 2017, dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/osetrovne.htm>)

⁴ <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/osetrovne.htm>

⁵ https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp

zvýhodnění nemůžu“ (RO6)

I přestože někteří z rodičů se střídavou péčí nesouhlasí, uznávají, že se díky ní mohou více zaměřit na děti v době, kdy je jsou s nimi a více si tak společného času váží a užívají:

„to přijde mně, že se jakoby víc tulej, že jsou víc mazlivý, a (dcera) často za mnou přijde a, ta mladší, a chce spát jakoby v noci přijde s spí se mnou, což mě nevadí žejo“ (RM4)

„ten týden co já ty děti nemam si ten čas organizuju jinak, takže si vobíhám co potřebuju, vodpočinu si, nebo prostě dělám činnosti u kterých ty děti nechci mít. A zase naopak když je mam tak si toho víc vážim, snažim se jim vymyslet program, prostě nechci aby seděli doma“ (RM2)

Je zajímavé, že se rodiče vyjadřovali, že děti jsou to jediné, na čem záleží, a proto za děti u soudu bojovali a snažili se získat podle nich ten nejvhodnější typ péče – pro jednoho rodiče se ale jedná o střídavou péči, pro druhého o péči výlučnou.

4.2.4. Internetové diskuze a články

V internetových diskuzích jsem se zaměřila na nejčastější problémy, které rodiče či jiní aktéři řeší. Čerpala jsem z pravděpodobně nejvíce využívaného portálu sdružujícího informace o střídavé péči, striedavka.cz, kde jsem si vybrala ty nejdiskutovanější příspěvky za poslední 3 měsíce – jakožto nejaktuálnější.

Největší problém, který se prolíná všemi tématy, je problém se soudem či OSPODem. V drtivé většině tyto instituce vystupují proti střídavé péči. Rodiče vnímají v tomto směru stát velmi negativně. Převládají zkušenosti, že instituce podporují péči jednoho rodiče, a to hlavně matky, otec musí naopak dokládat, pokud chce střídavou péči, že je dostatečně schopný se o dítě postarat a tento druh péče by tedy byl vhodný. Pokud je rodině střídavá péče přidělena, u mužů to s sebou nese ještě určení alimentů, které podle zkušeností je někdy neúměrně vysoké – jeden z otců uvádí jako důvod vysokých alimentů prokázání otce, že důvod ke střídavé péči nebyla finanční zátěž v podobě výživného. Objevil se i případ, kdy jeden z otců čelil lživému vyjádření OSPODu. O soudech rodiče celkově hovoří jako o velmi zpátečnických institucích, které i když by neměli, v praxi straní matkám.

Dalším případem souvisejícím i s poznatkem z mých rozhovorů je názor, že soudce by měl být v případě neschopnosti vyměněn ihned, aby mohl o být jednání co nejdříve vyřešeno.

Stejně tak rodiče řeší věk vhodný pro “střídavku“ či znalecké posudky, školky a školy nebo daňová přiznání. Obecně však lze z diskuzí chápat, že jejich mínění o soudech a OSPODu je velmi nelichotivé a to také vnímají jako hlavní problém – necítí v této oblasti podporu.

S ohledem na témata, která jsou diskutována a problémy, které identifikovali rodiče v rozhovorech usuzují, že vzhledem k jejich shodě se jedná o témata hojně řešená a tedy taková, která by v budoucnu měla být státem brána v potaz.

5. Zahraniční zkušenosti

Zejména v severní části Evropy je střídavá péče vnímána jako naprosto běžný druh porozvodové péče o děti. Fransson ve svém článku (2016) zmiňuje, že ve prospěch střídavé péče hovoří nejen denní kontakt s rodiči, ale také přístup k oběma finančním i sociálním zdrojům. Ve výzkumu, na který se v článku odkazuje, se rodiče 38 dětí z 50 (celkem bylo 46 rodičů 50 dětí) domluvilo na střídavé péči samo bez určení soudů či asistence sociálních služeb. Rodičům přišla střídavá péče naprosto automatická, přirozená a jasně daná, neboť oba rodiče mají na dítě stejné právo (Fransson 2016).

Oproti tomuto ale zmiňuje Sodermans a Koen (2014), že přestože střídavá péče zlepšuje vztah mezi dítětem a rodičem, vyžaduje neustále přizpůsobování se a změna prostředí může být pro dítě stresující.

Turunen (2016) provedla svůj výzkum související se střídavou péčí ve Švédsku, které je vnímáno jako průkopník v oblasti rodinné politiky (Turunen 2016, str. 3). I zde se hovoří o důležitosti denního kontaktu s oběma rodiči (str. 5). Proti tomu ovšem také jako Sodermans a Koen (2014) zmiňuje možnost naopak neustálého stresu dítěte, který může zažívat kvůli různým domovům a různým režimům, kterým se musí neustále přizpůsobovat (str. 5). Uvádí také, že v rodinách, kde je střídavá péče praktikována, přestože dítě střídá v různých intervalech domovy, vždy tráví s rodičem více času, než je běžné v rodinách, ve kterých na plno figurují oba rodiče (Bjarnason and Arnarsson 2011, in: Turunen 2016) – což potvrdili i moji respondenti. Ve švédském průzkumu Turunen došla k závěru, že děti žijící střídavě u každého z rodičů vykazují menší známky stresu než ty, které žijí v úplných rodinách.

Bjarnason a kol. (2012) představili svůj výzkum, který porovnává úroveň životní spokojenosti dětí žijících v různých rodinných uspořádáních v 36 západních zemích světa. Mimo jiné zjistili, že děti, které jsou ve střídavé péči, vykazují větší míru spokojenosti než

děti, které žijí v jakémkoli jiném porozchodovém/porozvodovém uspořádání. Neuvádějí však žádnou souvislost, proč tomu tak je.

Je patrné, že hlavní rozdíl v ohledu na fungování střídavé péče je mentalita lidí. Zatímco v České republice je na střídavou péči stále nahlíženo velmi nedůvěřivě, v severských zemích se zúčastněným jeví jako přirozená varianta. Je tedy možné, že teprve až dojde k přijetí institutu střídavé péče za vlastní, bude fungovat tak bezproblémově, jako v severských státech.

6. Závěr

V rámci své práce jsem představila základní charakteristiky střídavé péče. Popsala jsem její ukotvení v rámci českého právního systému – to vychází z nejvyššího zájmu dítěte popsaného v Úmluvě o právech dítěte, kdy nejlepším zájmem dítěte je právě péče obou rodičů. Střídavá péče by tak v tomto ohledu měla být vnímána jako nejlepší varianta, neboť umožní rodičům i dítěti i po rozchodu či rozvodu nadále pravidelný vyvážený kontakt. V důsledku strádání, které by mohlo být způsobeno chybějící rolí jednoho z rodičů (a chybějící právě z důvodu výlučné péče jednoho rodiče), by dítě mohlo trpět psychickou deprivací. Ta by mohla vést k problémům dítěte se socializovat. Přestože je zákonem možnost střídavé péče ukotvena již dvacet let, jako taková je ještě stále ve stadiu implementace, k oficiální evaluaci (provedené na podnět státu) zatím ještě nedošlo. Je však patrné selhávání liniových úředníků v podobě soudů či OSPODu.

Ve svém kvalitativním výzkumu pracuji kromě sekundárních dat rovněž s primárním zdrojem dat – tedy osobně získanými rozhovory s rodiči dětí, kteří mají zkušenosti se střídavou péčí. Tato rozhovory pro mě byly velmi důležitým zdrojem informací.

Z provedených rozhovorů je patrné odlišné nahlížení na střídavou péči – tyto rozdíly jsou vnímány podle genderu kdy lze říct, že matky jsou spíše ty stavící se proti střídavé péči, otcové ji naopak velmi podporují. Všichni rodiče se shodli, že vzdálenost bydliště rodičů hraje roli, nevnímají to však jako překážku. Střídavou péči vnímají jako zajištění větší rovnoprávnosti mezi otcem a matkou, ne vždy to však hodnotí jako užitečné.

S ohledem na nové partnery rodiče hodnotí střídavou péči spíše jako výhodu, díky níž mají možnost s parterem trávit čas, aniž by tím rovnou ovlivňovali děti. V případech znovu vdaných

matek je dokonce mezi novým manželem a dítětem pouto a mají tak skvělý vztah.

Za klíčové problémy považují rodiče vztah s bývalým partnerem a postup státních institucí – převážně soudů a OSPODu při určování porozvodové péče o dítě. S dalším, s čím se setkávají, je neflexibilita státní správy, státních institucí.

Za vzorové země s ohledem na praktikování střídací péče můžeme považovat severské státy. Hlavní rozdíl v porovnání s Českou republikou je ve vnímání porozvodové péče o dítě, kdy v severských zemích je na střídací péči nahlíženo jako na nejlepší možnou variantu pro dítě. Změna tedy musí být učiněna na mentální úrovni, poté budou výrazně zredukovány i problémy se soudy – nyní stále převládá trend výlučné péče jednoho z rodičů.

Jedna z respondentek a jediná zastánkyně střídací péče z řady matek, zmínila jako důvod praktikování střídací péče své dětství. Bylo by tedy zajímavé zkoumat v tomto směru péči, kterou zažili rozvedení rodiče a porovnat pak tuto jejich zkušenost s názorem na střídací péči. Dětství rodičů a forma jejich rodinného uspořádání tedy může být podnětem pro potenciální budoucí výzkum.

Poznatky z internetových diskuzí korespondovaly s hlavními zjištěními z realizovaných rozhovorů. Lze tedy předpokládat, že rozhovory identifikované hlavní problémy, budou platné i pro širší populaci. Bylo by ale nutné, prokázat je kvantitativním výzkumem na reprezentativním vzorku.

Každý případ je individuální, já jsem ve své práci identifikovala hlavní problémy, na kterých se shoduje vícero rodičů. Stejně tak je individuální vnímání toho, jaký druh porozvodové péče o dítě je lepší. Přestože je střídací péče ještě ne úplně zažitý institut, z mého výzkumu se jeví rozdílný pohled matek a otců – matky spíše odpůrkyně, otcové spíše zastánci střídací péče. Vždy by v porozvodové péči mělo jít primárně o blaho dítěte, neboť jeho zájem je nadřazen zájmu rodiče.

Summary

This bachelor thesis „shared custody and its influence on family“ dealt with the basic characteristics of the shared custody. This work described the setting of the child care and how it works in practice. Czech legal system for this care is connected to the Convention on the Rights of the Child and best interests of the child – which is to have the care of both parents. Otherwise the child can suffer from a psychological deprivation. The main problem is in a missing or a very bad communication with a former partner. Other problem is seen in an implementation on a level of street bureaucrats – although the courts should prefer the shared custody instead of an exclusive care of one parent, they usually don't see it as a best option. Withal in the foreign countries, especially in the north, the shared custody is seen as something natural, the main difference is probably in a mind setting.

Every case is different, and in the end it's always necessary to care in the best interest of every child.

Základní literatura k tématu

- 1) BJARNASON, Thoroddur, Pernille BENDTSEN, Arsaell M. ARNARSSON, Ina BORUP, Ronald J. IANNOTTI, Petra LÖFSTEDT, Ilona HAAPASALO a Birgit NICLASEN. Life Satisfaction Among Children in Different Family Structures: A Comparative Study of 36 Western Societies. *Children & Society* [online]. 2012, **26**(1), 51-62 [cit. 2018-05-08]. DOI: 10.1111/j.1099-0860.2010.00324.x. ISSN 09510605. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1099-0860.2010.00324.x>
- 2) Český statistický úřad: Rozhodnutí soudů v řízení o nezletilých dětech [online]. 2015 [cit. 16.5.2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/6-soudnictvi-kriminalita>.
- 3) DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-124-8.
- 4) FIALA, Petr; SCHUBERT, Klaus. *Moderní analýza politiky*. Brno : Barrister & Principal, 2000.
- 5) FLICK, U. 2009. *An introduction to qualitative research*. London: SAGE Publications.
- 6) FRANSSON, Emma, Anna SARKADI, Anders HJERN a Malin BERGSTRÖM. Why should they live more with one of us when they are children to us both?: Parents' motives for practicing equal joint physical custody for children aged 0–4. *Children and Youth Services Review*. 2016, **66**, 154-160.
- 7) *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*. United Nations - Committee on the Rights of the Children, 2013.
- 8) HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- 9) JEŘÁBEK, Hynek. *Úvod do sociologického výzkumu*. Dot. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-662-5.
- 10) KORNEL, Martin. Princip nejlepších zájmů dítěte. In *Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 56-65, 9 s. ISBN 978-80-210-5913-9.
- 11) LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.

- 12) nález I. ÚS 1506/13 ze dne 16. 1. 2014
- 13) nález I. ÚS 266/10 ze dne 18. 8. 2010
- 14) nález I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014
- 15) nález I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014
- 16) návrh poslance Pavla Staňka na vydání zákona kterým se mění zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. 2010. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=205&CT1=0>
- 17) Ošetřovné. *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. 2017 [cit. 2018-05-06]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/osetrovne.htm>
- 18) PÜLZL, Helga a Oliver TREIB. Implementing Public Policy. *Handbook of public policy analysis: theory, politics and methods*. Boca Raton [u.a.]: CRC Press, 2007, s. 89-109. ISBN 1574445618.
- 19) RAHMAN KHAN, Anisur. Policy Implementation: some aspects and issues. *Journal of Community Positive Practices*. 2016, XVI(3). ISSN 2247-6571.
- 20) Rodičovský příspěvek. Integrovaný portál MPSV [online]. 2018 [cit. 2018-05-06]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp
- 21) *Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů: Metodologický materiál*. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2012. ISBN 978-80-7421-048-8.
- 22) SODERMANS, An Katrien a Koen MATTHIJS. Joint physical custody and adolescents' subjective well-being: A personality × environment interaction. *Journal of Family Psychology*. 2014, 28(3), 346-356. DOI: 10.1037/a0036713. ISSN 1939-1293. Dostupné také z: <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/a0036713>
- 23) *Diskuzní fórum - střídavka* [online]. [cit. 2018-05-03]. Dostupné z: <http://stridavka.cz/diskuse.html>
- 24) Synthesizing the Implementation Literature: The Ambiguity-Conflict Model of Policy Implementation. *Journal of Public Administration Research and Theory* [online]. 1995, , - [cit. 2018-05-08]. DOI: 10.1093/oxfordjournals.jpart.a037242. ISSN 1477-9803. Dostupné z: <https://academic.oup.com/jpart/article/5/2/145/880350/Synthesizing-the-Implementation-Literature-The>
- 25) ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických*

vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

- 26) TURUNEN, Jani. Shared Physical Custody and Children's Experience of Stress. *Stockholm Research Reports in Demography*. 2016, XVI(8).
- 27) Úmluva o právech dítěte 1989
- 28) WINKLER, Jiří. *Organizace implementačního procesu: Institucionální hledisko analýzy*. Brno: Muni Press, 2014. ISBN 978-80-210-7823-9. Dostupné také z: https://is.muni.cz/do/fss/kspsp/knihy_esf/Organizace_implementacniho_procesu_Winkler-e-kniha.pdf
- 29) Zákon č. 202/2012 Sb. o mediaci
- 30) Zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních
- 31) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- 32) Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- 33) Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád

Seznam příloh

Příloha č. 1: Informovaný souhlas (text)

Příloha č. 2: Scénář rozhovoru (text)

Příloha č. 1

Informovaný souhlas s výzkumným rozhovorem

Byl/a jste požádán/a o rozhovor v rámci sběru dat pro bakalářskou práci s názvem *Střídavá péče a její vliv na rodiny*, která je vedena na Fakultě Sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze studentkou Nikolou Vovsovou.

S Vaším souhlasem bude tento rozhovor nahráván. Nahraný rozhovor bude přepsán a použit pro analýzu. Zvuková a textová příloha budou sloužit jako neveřejná příloha výše zmíněné práce a veškeré citace, které budou v rámci výstupu výzkumu použity, budou v anonymizované podobě.

Vaše rozhodnutí je pro mě závazné.

Prosím o udělení souhlasu k provedení rozhovoru za výše uvedených podmínek.

Vaše účast na rozhovoru je dobrovolná a můžete ji kdykoli v jeho průběhu přerušit.

Podpis

.....

Pokud budete mít jakékoli dotazy, jsem k dispozici na e-mailové adrese nikolavovsova@hotmail.com či telefonním čísle 731 049 669.

Datum konání rozhovoru

Podpis

.....

.....

Příloha č. 2

Scénář rozhovoru

Představení rodinné situace

- 1) Kolik je Vám let?
- 2) Jaký je Váš rodinný stav?
- 3) Kolik máte dětí? Jak staré?
- 4) Do jaké péče je dítě svěřeno?
- 5) Jaký máte vztah s bývalým partnerem = rodičem dítěte?
- 6) Jak daleko bydlíte od druhého rodiče vašeho dítěte?

Střídavá péče

- 1) Jak probíhala domluva o porozvodové/porozchodové péči o dítě?
- 2) Zastávali jste jako rodiče shodný postoj k následné péči o dítě nebo musel rozhodnout soud?
- 3) Objevily se při domluvě nějaké překážky?
- 4) Jak vnímáte střídavou péči, co pro Vás představuje?
- 5) Jak si myslíte, že střídavou péči vnímá Vaše dítě? (Změnilo se v jeho životě něco? Mělo to vliv na známky ve škole/chování? Vyhovuje mu to?)
- 6) Myslíte si, že střídavá péče zajišťuje větší rovnoprávnost rodičů?
- 7) Musel/a jste v životě kvůli porozvodové péči o dítě něco změnit? (například bydliště, zaměstnání...)
- 8) Jakou školu dítě navštěvuje?
- 9) Změnila porozvodová péče o dítě Váš vztah s dítětem? Případně jak?
- 10) Jaký je Váš vztah s bývalým/ou partnerem/kou?
- 11) Jakou roli podle Vás hraje vzdálenost od bydliště druhého rodiče?
- 12) Myslíte si, že střídavá péče ovlivňuje i další členy rodiny, například nového partnera/novou partnerku?

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií
Katedra veřejné a sociální politiky

PŘEDPOKLÁDANÝ NÁZEV BAKALÁŘSKÉ PRÁCE:

STRÍDAVÁ PÉČE A JEJÍ VLIV NA RODINY

ŘEŠITEL: Nikola Vovsová

KONZULTANT: PhDr. Karolína Dobiášová, Ph.D.

1. Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

V dnešní době není nic neobvyklého, že by se rodiče dítěte rozvedli či rozešli. V takové situaci

je nutné vyřešit spoustu otázek, a jednou z nich je, s kým bude dítě žít. Dříve bylo naprosto běžné, že dítě zůstalo v péči matky. V posledních letech se však více rozmáhá střídavá péče, tedy taková péče o dítě, kdy dítě pravidelně střídá domov, a to ve stejných, nebo aspoň velmi podobných, intervalech (Dudková Hastrmanová 2007, s. 75). Dítě tak například bydlí jeden týden u matky a druhý týden u otce (intervaly však nejsou zákonem stanoveny). Podle posledních dostupných údajů týkajících se roku 2014 (ČSÚ 2015) bylo během prvního rozhodnutí soudu svěřeno dítě do střídavé (či společné) péče ve 2 459 případech (pro případ rozvodu a po rozvodu dokonce ve 2 790 případech), což je o více jak dva tisíce případů více, než v roce 2000.

O péči o dítě po rozvodu rodičů rozhodují soudy, a to dokonce dříve, než rozhodnou o samotném rozvodu. Dle zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník (nový) soud rozhoduje v zájmu dítěte, přičemž se dbá i na to, že dítě má právo na péči obou rodičů.

V rámci svého kvalitativního výzkumu bych také ráda poukázala na to, zda se informace, které zjistím z rozhovorů s rodiči, budou shodovat s nejvyšším zájmem dítěte – tedy zda je střídavá péče pro dítě opravdu přínosná či je naopak lepší v některých případech upřednostnit výlučnou péči jednoho z rodičů.

Téma jsem si zvolila, neboť se jedná o velmi diskutovanou a rozporuplnou oblast rodinné politiky. Na jedné straně stojí matky, které v minulosti měli ve většině případů výlučné právo na péči o dítě, a které se tak mohou střídavou péčí cítit ohroženy. Oproti tomu pro otce může být střídavá péče prostředkem ke zrovnoprávnění jejich postavení při péči o dítě.

Vzhledem k tomu, že jsem z rodiny, která má děti ve střídavé péči (ačkoli se to netýká přímo mě či mých pokrevních příbuzných), má pro mě celé téma také osobní charakter, a já bych i proto ráda zjistila všechna „pro“ a „proti“, která se ke střídavé péči vztahují.

2. Teoretická východiska

Nejvyšší zájem dítěte (Kornel 2011)

Psychická deprivace (Langmeier, Matějček 2011)

Rodinná politika centrována na dítě

3. Cíle práce

Hlavním cílem mé práce je zjistit, jaký vliv má střídavá péče na rodiny, jichž se týká. V průběhu své práce se budu zabývat i dílčími výzkumnými cíli:

1. budu zjišťovat, jak střídavou péči vnímají rodiče, kteří, ať už dobrovolně po domluvě nebo v důsledku soudního rozhodnutí, mají děti ve střídavé péči.
2. popíšu vývoj střídavé péče v České republice a jak je na ní nahlíženo českou právní úpravou.
3. zjistím, jaké jsou klíčové problémy v oblasti střídavé péče perspektivou rodičů.
4. pokusím se najít možná doporučení s odkazy především na zahraniční zkušenosti.

4. Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka: Jaký vliv má střídavá péče na rodiny, jichž se týká?

Dílčí výzkumné otázky:

1. Jak vnímají střídavou péči rodiče? Jakou roli hraje jejich socio-ekonomické prostředí? Hraje roli jejich bydliště? Podporuje střídavá péče rovnoprávnost rodičů?
2. Jak nahlíží na střídavou péči česká právní úprava? Jak je ošetřena zákony?
3. Jak střídavá péče ovlivňuje další členy rodiny (partnery rodičů, jejich děti...)?
4. Jaká jsou možná doporučení pro střídavou péči?

5. Metody a prameny

Vzhledem k tomu, že se jedná o konkrétní skupiny, budu provádět kvalitativní výzkum (Hendl 2016). Výzkumným souborem budou rodiče, kteří mají po rozvodu/rozchodu děti ve střídavé péči. Pokusím se získat rozhovor s asi 10 rodiči, přičemž bych ráda, aby se jednalo o minulé páry, abych tak mohla porovnat názory rodičů stejných dětí. V případě, že se mi to nepovede, pokusím se aspoň získat stejný počet rozhovorů s otci a matkami (tedy v případě 10 rozhovorů – 5 rozhovorů s otci, 5 s matkami).

V případě rozhovorů získám data pomocí polostrukturovaného rozhovoru, kdy si předem připravím soubor konkrétních otázek, které budu při jednotlivých rozhovorech klást rodičům. Otázky budou sestaveny tak, abych pomocí nich získala odpovědi na mé výzkumné

otázky. Samotné rozhovory si pak budu se svolením rodičů nahrávat, což mi umožní se během rozhovoru plně soustředit a v případě potřeby například klást různé doplňující otázky.

Provedu také sekundární analýzu dat, kdy se zaměřím na dokumenty, které se ke střídavé péči vztahují. Mimo jiné v této části budu zkoumat i rozhovory, které provedl již někdo přede mnou. Budu zde analyzovat legislativní dokumenty, které mi pomohou odpovědět na otázku, jak je v České republice střídavá péče ukotvena. Také budu zkoumat zahraniční dokumenty, ze kterých bych mohla vyvodit doporučení pro Českou republiku.

6. Předpokládaná struktura práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická východiska
- 3) Metody
- 4) Deskriptivní část
- 5) Analytická část
- 6) Závěry

7. Základní literatura k tématu

Zákony

- 1) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- 2) Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Literatura

- 34) Český statistický úřad: Rozhodnutí soudů v řízení o nezletilých dětech [online]. 2015 [cit. 16.5.2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/6-soudnictvi-kriminalita>.
- 35) DIFONZO, J. Herbie. From the Rule of One to Shared Parenting: Custody Presumptions in Law and Policy. *Family Court Review* [online]. 2014, **52**(2), 213-239. DOI: 10.1111/fcre.12086. ISSN 15312445.
- 36) DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-124-8.

- 37) DUDOVÁ, Radka. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. Sociologické disertace. ISBN 978-80-7330-136-1.
- 38) FRANSSON, Emma, Anna SARKADI, Anders HJERN a Malin BERGSTRÖM. Why should they live more with one of us when they are children to us both?: Parents' motives for practicing equal joint physical custody for children aged 0–4. *Children and Youth Services Review*. 2016, **66**, 154-160.
- 39) HALLA, Martin. THE EFFECT OF JOINT CUSTODY ON FAMILY OUTCOMES. *Journal of the European Economic Association* [online]. 2013, **11**(2), 278-315. DOI: 10.1111/jeea.12003. ISSN 15424766. Dostupné z: <https://academic.oup.com/jeea/article-lookup/doi/10.1111/jeea.12003>
- 40) HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- 41) KORNEL, Martin. Princip nejlepších zájmů dítěte. In *Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 56-65, 9 s. ISBN 978-80-210-5913-9.
- 42) LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
- 43) NOVÁK, Tomáš. Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především. *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především / Tomáš Novák*. 2013. ISBN 9788026203421.
- 44) SODERMANS, An Katrien a Koen MATTHIJS. Joint physical custody and adolescents' subjective well-being: A personality × environment interaction. *Journal of Family Psychology*. 2014, **28**(3), 346-356. DOI: 10.1037/a0036713. ISSN 1939-1293. Dostupné také z: <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/a0036713>
- 45) Stanovisko Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva k otázce střídavé péče o děti [online]. 2014, 2015-11-17. Dostupné z: < <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/tiskoveinformace/stanovisko-vyboru-pro-prava-ditete-rady-vlady-pro->

[lidska-prava-k--otazcestridave-pece-o-deti-123456/>](#)

- 46) ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- 47) VOHLÍDALOVÁ, MARTA. JEHO A JEJÍ POHLED: STRÍDAVÁ PÉČE Z PERSPEKTIVY MATEK A OTCŮ. *Gender, Equal Opportunities, Research / Gender, Rovne, Prilezitosti, Vyzkum* [online]. 2014, **15**(1), 29-40. DOI: 10.13060/12130028.2014.15.1.99. ISSN 12130028.
- 48) WARSHAK, Richard Ades. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996. *Rádci pro život* (Portál). ISBN 80-7178-089-8.